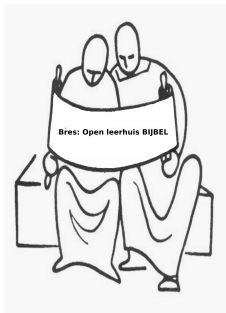

Open leerhuis Betlehem

Met medewerking van
Onzen Heertje erfgoedvereniging vzw
en steun van
Het Goede doel vzw
Doornstraat 11A
8970 POPERINGE

Anna en Judith

Anna: Historische gegevens

We vinden Anna niet in de bijbel. Al is Anna – ook in onze streek¹ – meer bekend en vereerd dan we op het eerste zicht vermoeden.

We vinden haar wel in de apocriefe boeken. Het woord *apocrief*, verborgen, geheim, verwijst naar geschriften die niet in de Canon opgenomen zijn. De canon is de erkende lijst van heilige Geschriften van het christendom². Al lijken ze op de boeken uit het Eerste Verbond, ze werden om uiteenlopende redenen niet canoniek aanvaard³. De oudste apocriefe evangelies stellen zich voor als werken van een van de leerlingen van Jezus. Ze horen thuis in de tweede eeuw, de na-apostolische tijd.

Het **Proto-Evangelie van Jakobus** is in het midden van de tweede eeuw in het Grieks geschreven door een christen, die in Syrië of Egypte thuis hoorde en goed op de hoogte was van de geboorteverhalen zoals die in de evangelies van Matteüs en Lucas te vinden zijn. Ook de kerkvaders hebben eruit geput. Origenes⁴ noemt het: Βιβλος Ιακωβου (boek van Jakobus): Γενεσις Μαρίας Αποκαλυψεις Ιακωβ⁵. De tegenwoordige naam is het Proto-Evangelie van Jakobus. (verder afgekort als PJ) De schrijver doet het voorkomen alsof Jakobus, de *oudere stiefbroer* van Jezus, het werk geschreven heeft lang voor de andere evangelies. Vandaar *proto: eerste*. In de iconografie wordt hij afgebeeld met een knuppel (één van de donderzonen).

Wat zegt men van Anna?

De schrijver van dat proto-evangelie doet het voorkomen, dat hij als familielid – ooggetuige is geweest van de geboorte van Jezus. We geven de korte inhoud van het PJ.

H. Anna altaar Watou

Hoofdstuk 1-8: 2

Joachim en Anna, een welgesteld, vroom, maar kinderloos echtpaar, krijgen het verwijt van hun kinderloosheid te horen in de tempel. Joachim doet dienst in de tempel. Zijn offer wordt geweigerd. Hij vlucht vanwege die schande de woestijn in. Tegelijkertijd krijgt Anna hetzelfde verwijt van haar dienaar. Zij gaat haar tuin in, klaagt tot God over haar weduwschap, want zij denkt dat haar man dood is, en klaagt over haar kinderloosheid. Een engel komt haar zeggen dat God haar klacht heeft gehoord en

1 Proven, Watou, Haringe en Onze Lieve Vrouwekerk.

2 Hiermee is doorgaans bedoeld de Rooms Katholieke Canon. De Canon is voor de andere christelijke denominaties en het jodendom anders.

3 De opdeling gaat uit van een primitieve vorm van historiciteitsnorm. Zo zijn er sporen van de apocriefe evangeliën te ontdekken in de aanvaarde canonieke boeken en anders zijds zijn de apocriefe boeken zeker ook sporen van de historische gegevens van die tijd, waar we iets aan hebben. We hebben geen reden om negatief te staan tegenover de apocriefe boeken en we doen er goed aan ze beide in hun eigentijdse taalvorm te lezen.

4 Origenes °185 – +254.

5 Afkomst van Maria, Openbaring van Jakobus.

dat zij in verwachting is. Anna belooft het kind aan God te wijden. Joachim wordt op hetzelfde moment in de woestijn op de hoogte gesteld van de zwangerschap van zijn vrouw en keert terug naar huis. Zij ontmoeten elkaar bij de (Gouden) Poort in Jeruzalem en omhelzen elkaar. Anna krijgt een dochter en noemt haar Maria. Als Maria zes maanden oud is en de eerste stapjes zet, maakt Anna thuis een heiligdom opdat het kind op geen enkele manier bezoedeld zou worden. Joachim geeft voor heel het volk een groot feest als Maria een jaar oud is. Op haar derde jaar wordt Maria, net zoals de profeet Samuel, naar de tempel gebracht en zonder om te kijken gaat zij de treden van het tempelaltaar op, waar zij de rest van haar jeugd doorbrengt en gevoed wordt door engelen (Samenvatting Wikipedia).

Hoofdstuk 8: 3-16,3

Zoals Bijbelse verhalen boodschappen overbrengen hanteert het PJ ook het beeld van de bloeiende staf van Aäron⁶. Het verhaal is misschien niet zo bekend.

De Israëlieten trokken al een poosje in de wildernis rond. Sommigen waren het er niet meer mee eens dat Mozes hun leider was en Aäron hun hogepriester. Korach, ook Dathan, Abiram en 250 leiders van het volk gaan het aan Mozes toe zeggen: *Waarom stel jij je boven ons?* Mozes zegt tegen Korach en zijn volgelingen: *Neem morgenochtend vuurpotten en doe er reukwerk in. Kom dan naar JHWH's tabernakel, en wij zullen zien wie JHWH uitkiest.*

Mozes probeert de boze mannen te scheiden van het volk dat trouw wil blijven. En hij leidt een proefsessie in. *Nu zullen jullie zien wie JHWH heeft uitgekozen. De grond zal opengaan en deze slechte mannen opslokken.* Zodra Mozes uitgesproken is, gaat de grond open. Korachs tent met alles wat hij heeft en Dathan en Abiram en allen die bij hen zijn, verdwijnen en de grond sluit zich boven hen. Als het volk het geschreeuw hoort van de mensen die in de grond verdwijnen, roepen zij: *Vlucht! Anders slokt de aarde ook ons nog op!*

Korach en zijn 250 volgelingen staan nog vlak bij de tabernakel. Nu zendt JHWH een vuur en zij verbranden allemaal. Dan zegt JHWH tegen Aärons zoon Eleazar dat hij de vuurpotten van de dode mannen moet nemen en er een dunne bekleding voor het altaar van moet maken. Deze altaarbekleding dient als een waarschuwing voor de Israëlieten dat behalve Aäron en zijn zonen niemand als priester voor JHWH dienst mag doen.

H. Anna-ten-drieën Proven.

Maar JHWH gaat door met bewijzen. We lezen in Numeri 17: 23 *Toen hij de volgende dag de verbondstent binnenging, zag hij dat de staf van Aäron, de staf van de stam Levi, in bloei stond. Er waren knoppen ontsproten en bloemen ontloken, en de staf droeg rijpe amandelen.* 24 *Mozes nam de staven uit het heiligdom van de HEER en ging ermee naar buiten. Nadat de Israëlieten gezien hadden wat er gebeurd was, nam ieder zijn eigen staf terug.* 25 *'De staf van Aäron moet je voor de verbondstekst terugleggen,' zei de HEER tegen Mozes. 'Die moet worden bewaard als waarschuwing voor dat opstandige volk. Er moet een eind komen aan hun geklaag tegen mij, anders zullen ze sterven.'* 26 *Mozes deed wat de HEER hem had opgedragen.*

Als Maria twaalf jaar oud is, moet zij de tempel uit. Onder de ongehuwde jonge mannen en weduwnaars wordt een man voor haar gezocht om haar te behoeden. Deze moeten hun staf in de tempel leggen. Wiens staf zal gaan bloeien wordt door de hogepriester aangewezen om man van Maria te worden. Jozef, een oude man staat er letterlijk, is de enige wiens staf gaat bloeien. Daarom is hij de uitverkoren bruidegom. Hij protesteert, want hij is te oud. Maar hij wordt door de hogepriester tot de orde geroepen en trouwt met Maria. Daarna vertrekt hij onmiddellijk voor een bouwopdracht. Maria weeft met enkele meisjes een voorhangsel voor de tempel en krijgt van de engel te horen dat zij van Godswege in verwachting is van een kind, dat zij Jezus moet noemen. Zij gaat naar haar verwante Elisabet en keert na een paar maanden naar huis terug.

Daar halen we verwijzing van het beroep van Jozef. Als Jozef thuis komt is hij ten einde raad, want hij heeft niet aan zijn opdracht voldaan: het behoeden van Maria. De priesters komen

⁶ Numeri 16: 1-49; 17: 1-11; 26: 10.

erachter en Jozef zit in moeilijke papieren. Zelfs als hij de vader zou zijn dan hapert er nog iets voor de tempelbedienden. Zowel Jozef als Maria moeten de proef met het bittere water⁷ ondergaan. Zij doorstaat die proef met glans en ze keren naar huis terug.

Hoofdstuk 17: 1-24,3.

Het zou geen apocrief verhaal zijn als er ook geen details in staan over de maagdelijkheid van Maria. Als Jezus in de grot geboren is gaat Jozef op zoek naar een vroedvrouw en hij heeft een wonderlijk visioen: de tijd staat stil. Intussen wordt het kind geboren. Jozef vindt een vroedvrouw. Het kind wordt in een wolk geboren en verschijnt in het licht. De vroedvrouw gaat weg en vertelt aan Salome dat een maagd gebaard heeft. Salome wil de maagdelijkheid van Maria constateren. Haar hand vat vuur. Haar ongeloof moet gestraft worden en ze moet in berouw bekennen. Dat wordt duidelijk door de boodschap van een engel.

Anna ten drieën Krombeke

De Heilige Anna

We hebben niet meer nodig van het verhaal om de teneur van deze bronnen te vatten. Het is wel zo dat de Kerk niet direct geremd heeft op de heiligenverering van Anna en Joachim⁸. Ook al benoemt men letterlijk de feiten als legende.

Haar waarde als evangelische vrouw ligt in het vertrouwen op de hemelse boodschappen. De legendevorming maakt duidelijk dat men Maria wilde doen delen – ook via haar moeder – in het 100% Goddelijk initiatief en de volledige bereidheid van geheel Jezus' familie. Deze betrokkenheid wordt legendarisch – in het proto-evangelie van Jakobus – ook toegeschreven aan de drie figuren die onder het kruis stonden die alle drie als kind van Anna *Maria* werden genoemd.

Judit

Een boek

Het Bijbelboek Judit is ook weer uit de apocriefe omgeving. Het is geen protocanoniek boek (dit wil zeggen: het behoort niet tot de eerste of oorspronkelijke canon) omdat het boek wel is opgenomen in de Septuagint, de Griekse vertaling van het Eerste Verbond, maar niet in de Hebreeuwse bijbel of Tenach (Tanakh)

⁷ Numeri 5: 19-23 16 De priester laat de vrouw naar voren komen en brengt haar voor de HEER. 17 Hij vult een kom met heilig water en vermengt dat met stof dat op de vloer van de tabernakel ligt. 18 Nadat de priester de vrouw voor de HEER heeft gebracht, maakt hij haar hoofdhaar los en legt hij het herinneringsoffer, het graanoffer van de jaloezie, op haar handpalmen. Zelf heeft hij het bittere, vloekbrengende water in zijn hand. 19 Dan spreekt de priester deze bezwering over de vrouw uit: 'Als niemand anders dan uw eigen man gemeenschap met u heeft gehad, als u zich als gehuwde vrouw niet verontreinigd hebt door overspel te plegen, dan zal dit bittere, vloekbrengende water u niet deren. 20 Maar als u zich als gehuwde vrouw verontreinigd hebt door overspel te plegen, als een ander dan uw eigen man gemeenschap met u heeft gehad, dan' 21– zo spreekt de priester de bezwering en vervloeking over de vrouw uit – 'zal de HEER maken dat uw naam genoemd wordt in de vervloekingen die er bij uw volk worden uitgesproken: hij zal uw schoot laten verschrompelen en uw buik laten opzwellen. 22 Wanneer dit vloekbrengende water in uw ingewanden komt, zwelt uw buik op en verschrompelt uw schoot.' De vrouw zegt hierop: 'Amen, amen.' 23 Dan schrijft de priester deze vervloeking op een blad en lost hij het geschrevene op in het bittere water. 24 Dat bittere, vloekbrengende water moet hij de vrouw te drinken geven, zodat het in haar lichaam komt en zijn bittere uitwerking heeft. 25 De priester neemt het graanoffer van de jaloezie van haar handen, biedt het de HEER als offergave aan en brengt het naar het altaar. 26 Hij neemt er een handvol van af en verbrandt dat als teken van de hele offergave op het altaar. Vervolgens geeft hij de vrouw het water te drinken. 27 Als ze zich verontreinigd heeft en ontrouw is geweest aan haar man, zal het vloekbrengende water dat hij haar te drinken geeft in haar lichaam zijn bittere uitwerking hebben. Haar buik zal opzwellen en haar schoot verschrompelen, en de naam van die vrouw zal bij haar volk genoemd worden wanneer men iemand vervloekt. 28 Maar als de vrouw zich niet verontreinigd heeft, als ze rein is, blijft ze ongedeerd en kan ze nog zwanger worden.

⁸ Over het apocriefe circuit en de afstamming die verder is ontplooid in deze bronnen is er een omstandige samenvatting op heiligenet: <http://www.heiligen.net/heiligen/07/26/07-26-0000-anna.php>. Feest 20 maart (alleen Joachim tot 1969) & 25 (oosterse kerk &) 26 juli (daags na de apostel, Jakobus de Meerdere: met haar man Joachim) & 16 augustus (alleen Joachim: tot 1969) & 9 september (daags na Maria Geboorte: met haar man Joachim)

Het is vreemd maar zoals Jaël doodt deze profetes een militaire tegenstander van JHWH's volk. Wanneer Betulia (Noord-Israël) wordt aangevallen door Holofernes, een Assyrische generaal, voorkomt Judit de val van haar stad door hem met zijn eigen zwaard te onthoofden terwijl hij rust.

Misschien is het patroon van het verhaal belangrijker dan de historiciteit. Er is heel wat kunst en vliegwerk aan te pas gekomen om het samen te stellen. De geleerden zijn over nogal wat details niet akkoord. Waarom is het niet in de protocanonieke boeken van de Joden opgenomen. Het is toch een zegeverhaal voor de Joden? Haar naam betekent *jodin*?

Setting

Judit is de hoofdpersoon, de weduwe Judit, wordt eigenlijk pas halverwege het verhaal aangebracht. En hoe? Ze is een afstammeling van Israël, getrouwd met een man van haar eigen stam, die ten tijde van het verhaal al drie jaar en vier maanden geleden gestorven is tijdens de oogst. Dat Judit de heldin van het verhaal wordt is al meteen duidelijk aan de manier waarop zij met status wordt omschreven: ze is mooi, bekoorlijk, en in het bezit van vee, dienaren en juwelen. Naast haar uiterlijke zegeningen is ze ook nog een vrome Jodin, want ze vast buiten de sabbat en feestdagen en *Niemand had iets op haar aan te merken, want ze leefde in groot ontzag voor God*⁹.

Judit (Cranach)

Dat is een aanwijzing voor waar het belangrijkste accent zit van haar verhaal. Haar tegenspeler Holofernes, een van de generaals, die opdracht had om op te rukken tegen *alle landen in het westen* is hoogmoedig d.i. de tegengestelde ingesteldheid. Israël is op zijn best als ze *klein en nederig* zijn, m. a. w. met ontzag voor JHWH¹⁰.

Holofernes wordt door JHWH zelf verwittigd dat hij de Israëlieten vooral niet mag aan vallen, omdat zij onder bescherming van de HEER staan. Dat ontzag brengt hij niet op. Hij valt aan en de inwoners van Betulia hebben geen toegang meer tot waterbronnen, wat het volk tot wanhoop drijft.

Ook de magistraten van Betulia zijn niet gelovig genoeg. Ze beloven het volk dat als JHWH de stad niet binnen vijf dagen ontzet, dat zij zich over zullen geven aan de belegeraars, zodat

niet iedereen zal omkomen vanwege watertekort. Judit is sterker in haar betrouwen. Ze berispt de magistratuur. Een vrouw met lef. Vervolgens wendt zij zich in gebed tot de JHWH, neemt een bad, legt haar boetekleed af en trekt haar mooie kleding aan, die zij droeg toen haar man nog leefde. Vervolgens verlaat zij de stad en begeeft zich samen met haar kamenier naar het legerkamp waar Holofernes zich bevindt. Ze wendt voor dat ze hem hulde wil brengen.

We kennen het vervolg. Wanneer Holofernes op de tweede dag na de aankomst van Judit in het kamp stomdronken op zijn rustbed ligt, slaat Judit hem met een zwaard het hoofd af.

Judit steekt het hoofd van Holofernes in een zak

Het boek Judit eindigt zoals het met profetessen meer gebeurt met een lofzang van Judit tot JHWH. Ze werd beroemd tijdens haar leven en bereikte de zeer hoge leeftijd van 150 jaar. D. i. volledig volgens de trend van de boodschap wie JHWH eert die leeft lang,

⁹ Jud. 8: 8.

¹⁰ De anawim לְאֲבוֹנִים, de armen van JHWH, de nederigen van hart, שְׂפֵל, Sjofel.